TALABALAR TA’LIM JARAYONIDA MOTIVATSIYANING ROLI VA UNING IJTIMOIY AHAMIYATI

Xudayberganova Lobarxon Ibodulla qizi - Guliston davlat unversiteti Psixalogiya yo‘nalishi 1-bosqich talabasi
Ravshanov Sobir Abdimalik o‘g‘li - Guliston davlat unversiteti o‘qtuvchisi

Annotatsiya. Hozirgi jadal rivojlanayotgan davrda har bir shaxs bilimi, o‘zi bilgan ko‘nikma, maxorat, odat va boshqa shunga o‘xshash jamiyatdan o‘zi o‘zlashtirib olgan ma’naviy boyliklar orqali o‘z hayot tarzini hamda boshqalarga munosabatini shakllantiradi. Dunyo ijtimoiy-iqtisodiy tizimini globallashuvi va integrallashuvi jamiyatga, xususan inson falsafasiga o‘z ta’sirini o‘tkazib, uni ma’lum bir yo‘nalishlarga yetaklaydi.

Kalit so‘zlar: Motivatsiya, ijobiy motivatsiya, salbiy motivatsiya, yoshlar, harakat, faollik, qobilyat, shaxsiyat, inson, ehtiyoj , rag‘batlantirish, xulq –atvor.

Motivasiya ma’lum bir martaba uchun individual va mas’uliyatli tanlovning muhim hal qiluvchi omilidir. Motiv va motivatsiya muammosi jahon psixologiyasida turli tuman nuqtai nazaridan yondoshish orqali tadqiq qilib kelinmoqda. Motivatsiya inson xulq atvori, uning bog‘lanishi, yo‘nalishi va faolligini tushuntirib beruvchi psixologik sabablar majmuini bildiradi. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, motivatsiya (grekcha motif, lotincha moveo – «harakatlantiraman» so‘zidan yasalgan) – insonni biron-bir maqsadga erishish uchun astoydil intilish, bunga ishtiyoq uyg‘otishga qiziqtirish va buning uchun kuch jamlash jarayonidir. Ruscha-o‘zbekcha lug‘atda motivatsiya tushunchasi biror ish yoki harakatning yuzaga kelishiga sababchi bo‘lgan motivlar, dalillar, isbotlar, bahonalar, vajlar yoki sabablar majmui ma’nosida talqin etiladi. Inson motivatsiyasi tog‘risida yozilgan ilmiy ishlarda “agar inson xayoti uning rivojlanishga qarab oldinga harakatlanish bo‘lsa, unda hayoti bu o‘z-o‘zini takomillashtirish hamda o‘z shaxsiyatining o‘sishida eng yuqori natijalarga erishish yo‘lidagi doimiy ravishda yangi-yangi to‘siqlarni bartaraf etish jarayoni deb aytsak bo‘ladi. Va bu jarayonda insonning har bir qilgan xatti-harakatining ma’nosini anglab yetish eng asosiy rol egallaydi” deb ta’kidlangan. Shuni ham ta’kidlab o‘tish kerakki, motivlarning rivojlanishi, motivlashgan yangi ma’lumotlarning paydo bo‘lishi, faoliyat muhiti doirasidagi o‘zgarishlar tufayli amalga oshiriladi. Motiv mexanizmi shaxs sifatlarini qayta qurish, ularni rivojlantirish jarayonining faollashuvi tarzida yuzaga chiqadi, shu bilan birga inson kamol topish jarayoniga, faoliyat muhiti va sharoiti asta sekin yoki tez o‘zgarishi – motivlarning takomillashuvi, barqarorlashuvi kabi omillarga ta’sir etadi. Insonni mehnat faoliyatida qayta tarbiyalash va muayyan fazilatlarni shakllantirish yuqoridagi mulohazalar mohiyatidan iboratdir. Bu o‘rinda faoliyat faol vaziyat hisoblanib, mavjud ehtiyojlar, qiziqishlar doirasidagi psixologik holatlardan uzoqlashib boradi, so‘ngra yangi qiziqish, ehtiyoj va intilishlarni shakllantiradi, motivlar mohiyati va shakllarni o‘zgartiradi.

Insonning qaysi faoliyatini tanlashi ko‘proq tashqi omillar haqidagi karorning kabul kilinishi jarayoni haqida tuxtalishi muhimdir. Bu asosan tashki xolat baxolariga, o‘zining imkoniyat va kobiliyatlariga, kasb tanlashdagi qiziqish va moyilliklariga bog‘liqdir. Tashqi holatini baholash, ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan omillar, o‘zida ishlab topiladigan pul

mikdori, imtiyoz, taklif etilayotgan korxona, muassasaning yashash joyiga yakin bo'lishi, transpot alokalarining kulayligi, ish joyi estetikasi va ishlab chikarishning zararli tomonlari, jamoadagi psixologik iklim, maktov va tartibga chakirish kabilarni kamrab oladi.

O'z imkoniyatlarini baxolash soglomligi, ishga yarokliligi, kasbi bo'yicha muhim sifatlarga egaligi, bilim darajasi, stresslarsiz ishga moyilligi, yuqori shovkinli ishda talab etilgan temp va xotirjam ritm bilan ishlay olish imkoniyati kabilarni uz ichiga oladi.

Qiziqishlarga mos ravishda tanlangan ish joyini baholash, ayni vaqtda ishlayotgan muassasasi, korxonadagi imkoniyat to'siqlari, ishni boshqarish, kasbiy o'sish, tashabbusning paydo bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Ba'zan qiziqish bo'yicha ish joyini tanlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ish joyini va kasbni tanlash motivlari E.S.Chuchunay tomonidan klassifikasiya qilingan. Motivlarning mustaxkamlanishi mehnat faoliyatida ishlovchilarning ko'pgina omillarini qondirilishiga bog'liq bo'ladi. G'arb psixologlaridan V.Vrum va E.Disi mehnat faoliyati motivasiyasini tarkibiy qismlarini ajratadilar. Unga ko'ra insonlar qanchalik uz ishidan qoniqsa, shunchalik ular o'z ishlarini bajarishga kuchliroq xarakat qiladilar. Ularni faoliyat jarayonida ragbatlantirib borilsa, shunchalik qattiqroq ishlaydilar. Bunday yondashuvda amalga oshiriladigan ragbatlantirish ishchilar faoliyatining mahsuldorligiga bog'liq. Bunda ular faoliyat ko'rsatadigan firma, kompaniya va tashkilotlardan kuch oladilar.

So'rovnoma natijalariga muvofiq ishdan bo'shashning turi - obyektiv, obyektiv - subyektiv va subyektiv ko'rinishlarga ajratiladi. Obyektiv sabablarga sog'liqning yomonligi va jismoniy holati, turar joyini o'zgarishi, ta'lim olishni davom ettirish, tug'ish va bolani parvarishlash kabilar kiradi. Obyektiv - subyektiv sabablarga mehnat shartnomasining shartlari, kasbiy o'sish, yuksalish imkonining yo'kligi va boshqalarni kiritishimiz mumkin. Subyektiv sabablarga jamoadagi psixologik iqlim, shaxslararo munosabatlar va boshqalar shular jumlasiga kiradi.

Ishsizlarning ish qidirish motivasiyalari haligacha ham o'rganilmayotgan muammo bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga ishsizlarning axloqi, yangi ish joyini topish bo'yicha faoliyati ko'p jihatdan uning motivasion jabhalariga, ularning tuzilishiga kam hollarda hayot mazmunining shart-sharoitlariga bog'liq. M.V.Dmitriy ta'kidlaganidek, ishsizlarning motivasion jabhalarini o'ziga xos xususiyatlari ish izlashdagi faoliyatlari motivasion tuzilishlarining xamma ko'rsatkichlariga bog'liq holda namoyon bo'ladi. Ular ijtimoiy o'zgarishlardan mustakil bo'lish uchun kayta xarakat kilishda uz imkoniyatlaridan foydalanishga turtki beradi. Passiv ishsizlarning motivasion imkoniyatlarini tuzilish xususiyati aloxida motivlarning xam asosan ular doimiy xarakatlanuvchanligi bilan tavsiflanadi.

Pedagogik oliy o'quv yurtlariga kirish va pedagog kasbini tanlash motivlari (o'qituvchi, bogcha tarbiyachisi va b.) turli xil bo'lib, bunda ulardan bir qanchasi pedagogik faoliyat bilan bog'liq bo'ladi. Bu jihat anchadan beri pedagogik, jamoatchilik va oliy o'quv yurtlarini o'ylantirib keladi. O'tkazilgan ko'pgina so'rovlar bo'yicha olingan natijalarda (pedagogik oliy o'quv yurtiga kirganlarning) o'qituvchi kasbiga ijobiy munosabat bildirgan. Taxminan 40 % u yoki bu narsa yoki predmetlarga qiziqqani tufayli o'qituvchilik faoliyatiga qiziqmagan xolda 13 % dan 22 % talabalar esa na o'qituvchilik faoliyatiga va na kasbiy fanga ijobiy munosabat bildiradi. Ularni oliy o'quv yurtiga

kirishidan maksad ayni vaktda xarbiy xizmatdan qochish yoki oliy ta'lim nufuziga ega bo'lish hisoblanadi. Ko'pgina, talabalarning pedagogika o'quv yurtiga kirish sabablari shu dargoxning ularning turar joyiga yaqinligi bo'ladi. Bu ko'rsatkich, bunday moyillik ko'p yillar davomida saqlanib kelmoqda.

Ongli ravishda kasb tanlash insonning ijtimoiy mavqyei bilan bog'liq ravishda amalga oshadi. Agar inson uchun asosiysi ijtimoiy nufuz xisoblansa, unda kasb xozirda mavjud bo'lgan qoidalar, shuningdek, jamiyatdagi nufuzli kasblardan kelib chiqib tanlanadi. Ko'pchilik kasb tanlayotganda bu kasb ularga qanchalik moddiy va ma'naviy rag'bat keltirishiga va rivojlantirishga tayanadi.

Insonlar orasida qiziqishlari tufayli kasb tanlovchilar xam bo'ladi va bu qiziqish kamdan-kam xollarda romantik xarakter kasb etadi.

Kasb mansabga intilish asosida, xaqiqiy tashqi taassurotlar zamirida, ota-ona, do'stlarining maslaxatlari orqali yoki omadga bog'liq xolda tanlashi mumkin. Lekin kasbdagi romantika odatda tezda yo'qoladi va uning o'rnida inson xali na hissiy, na jismoniy va na psixik jihatdan tayyor bo'lmagan "og'ir ish kunlari" qoladi. Tanlagan kasbi o'zi uchun qiyin bo'lib, ko'p hollarda turli tusiqlarni yuzaga keltiradi va ayrim xollarda o'z kasbini o'zgartirishiga to'g'ri keladi.

Bunday hollarda kasb tanlash ko'pgina sharoitlarga bog'liq bo'lib qoladi. Lekin xammasidan oldin kasb tanlashga e'tiborni tortish kerak. Ko'pgina, tanlangan faoliyatlar insonning kobiliyat va moyiligiga muvofik bo'ladi.

O'rganilgan manbalarga ko'ra motivasiya tiplari o'qituvchilarning o'quvchilarga bo'lgan pedagogik talablarining yo'nalishi va xarakteriga ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining turli tomonli motivasiyasi o'quvchilarning axloqiga va ularning o'quv materialini o'zlashtirishga talabning uyg'unligi bilan tavsiflanadi. O'qituvchilardagi majburiyat motivlarining ustunligi o'quvchilarga fakatgina katta talablar kuyib kolmasdan, balki, katiy intizomni xam talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Anorbayevna, G. N. (2016). Influence of the sibling statuse's of teenagers on interpersonal relations. European journal of education and applied psychology, (2).

2. Deci EL, Ryan RM. Self-determination theory: A macro theory of human motivation, development, and health. Canadian Psychology. 2008;49(3):182-185.

3. Deci EL, Ryan RM. Self-determination theory: A macro theory of human motivation, development, and health. Canadian Psychology. 2008;49(3):182-185.

4. O.E.Hayitov; Psixodiagnostika: O'quv qo'llanma // V.M.Karimovaning umumiy tahriri ostida. - T.: 2007.

5. Rasulova Miss, F. (2020). PSYCHOCORRECIONAL WORK OF A PRACTICAL PSYCHOLOGIST WITH AGGRESSIVE BEHAVIOR OF CHILDREN AND TEENAGER. The Light of Islam, 2020(1), 145-152.